

УДК 32 : 929 Веснић М.
821.163.41–92

Др Бранко НАДОВЕЗА
Институт за новију историју Србије

МИЛЕНКО ВЕСНИЋ КАО ПРАВНИК И АНГАЖОВАНИ ИНТЕЛЕКТУАЛАЦ*

АПСТРАКТ: Поред државничке каријере, др Миленко Веснић је учествовао у изграђивању српске правне науке, писао је коментаре из историје, теоријски је објашњавао политичка начела која је као члан Радикалне странке, дипломата и државник спроводио у дело. Аутор у овом раду даје преглед тих активности Веснића у распону од готово пола века. Рад је важан и за разумевање условљености српског погледа на југословенство и друштвено уређење државе.

Кључне речи: Србија, Миленко Веснић, Краљевина СХС, Народна скупштина

Минхенски доктор правних наука, истакнути члан Радикалне странке, дипломата и државник, Миленко Веснић¹ је оставио иза себе велики

* Чланак је резултат рада на пројекту *Срби и Југославија – држава, друштво, политика* (147043) који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

¹ За његову дипломатску каријеру и биографију видети шире: Радослав Веснић, *Др Миленко Веснић, грансењер српске дипломатије*, Центар за студије Југоисточне Европе ФПН, Београд, 2008; За његову делатност у радикалној партији видети: Gordana Krivokarić-Jović, *Oklop bez viteza, O socijalnim osnovama i organizacionoj strukturi Narodne radikalne странке u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (1918–1929)*, Beograd, 2002. Миленко Веснић (1862–1921), промовисан је за доктора права у Минхену 1888. године. Ступио је у дипломатску службу 1891. и био секретар посланства у Цариграду. Убрзо је дао оставку и покренуо правни часопис *Правник* (1892). Постао је професор међународног права на Великој школи 1893, а исте године и народни посланик. Био је министар просвете од 1893. године. Поново је био професор права од 1894. до 1899, када је, због увреде краља Милана, осуђен на две године затвора. После помиловања 1900, вратио се у Велику школу. Године 1901. постављен је за посланика у Риму, али је дао оставку 1902. Постављен је за посланика у Паризу 1904. и остао на томе положају све до смрти, напуштајући га само онда када би

број стручних и публицистичких радова. У овом раду желимо да скренемо пажњу на неке од њих који помажу бољем разумевању не само њега као интелектуалца и државника него и разумевању странке којој је припадао и погледа на правце националне и међународне политике који су се развијали у српском друштву. Ово је још један прилог разумевању југословенства са српске стране, разумевања или неразумевања других јужнословенских народа оних који су били одлучујући чинилац уједињења.

На пољу права Веснић је писао расправе из кривичнога, историјског, међународног права (нпр. о кривичној одговорности у светлости правне науке, криминалној антропологији, изручивању сопствених поданика, међународном праву у односима Јужних Словена, имовинском законнику за Црну Гору, празноверницама и суђењу вештицама, начелу народности, казним заводима и др.). Веснић је превео Ривијеов уџбеник међународног права, Листов уџбеник кривичног права, Комбертовога *Кнеза Милоша*. Преводио је са немачког и француског, али и своје радове на ове језика.²

У његово време правне науке су биле доминантне, и тешко је раздвојити правне од осталих друштвених наука. Слично интелектуалцима свог времена и он се као млад огледао у критици књижевних радова и ликова истакнутих српских песника романтичара. Пише о Ђури Јакшићу, Бранку Радичевићу, Таси Миленковићу, Сими Милутиновићу - Сарајлији, Виктору Игоу (1880, 1883, 1890, 1911).

Занимљиво је како је као млад правник видео узоре за Србију у развијеним земљама. Тако је пропагирао просветитељске погледе Џона Хауарда, који се бавио проблемом унапређења затвора – не одмазда него преваспитавање. „По нашем данашњем схватању, за које, као што ћемо одмах видети, имамо много да благодаримо Хаварду, задаћа је казнионица скоро исто као и задаћа болница: оне имају у моралном смислу да на осуђеника утичу онолико, као болнице на болеснике, и још више: у њима према нашем мишљењу има по могућству да се надокнади оно, што је друштво пропустило да према појединцу учини помоћу породице и школе“³ – писао је Веснић.

био позван за члана владе. Веснић је био министар правде у Пашићевом министарству 1906. а председник министарства, са портфељем министра иностраних дела 1920. године. Под његовом владом спремљен је први нацрт Видовданског устава, извршени избори за Уставотворну скупштину и постигнут споразум с Италијом. Био је делегат на Лондонској конференцији 1912. и на конференцији мира 1919.

² Римелин Густав, *Теорија статистике*, Београд, 1890; Др Ханс Шнелер, *Државно правни положај БиХ*, Београд, 1893; Нис Ернест, *Порекло међународног права*, Београд, 1895; Ривије Алфонс, *Основи међународног права*, књ. 1, 1897, књ. 2, 1898; Пол-Дибоа Луј, *Опитинске финансије*, Београд, 1900; Куниберт Бартоломео, *Српски устанак и прва владавина Милоша Обреновића 1804–1850*, Београд, 1901; Франц фон Лист, *Немачко кривично право*, Београд, 1902.

³ Миленко Веснић, *Џон Хауард – један апостол XVIII столећа*, Београд, 1893, стр. 5.

Треба поменути да је као правник и дипломата заступао 1919. Краљевство СХС у Комисији која је израдила пакт Друштва народа.⁴

Две трећине своје каријере је Веснић био дипломата. Стицај околности је хтео да баш положај нашег посланика у Паризу, који је он заузимао, постане у време великог светског рата за Србију најважнији. Тада је он и речју и пером, и у званичним круговима и у јавноме мњењу, заступао српску ствар и бранио српска права.⁵ Његови наступи, предавања често су штампани.

Осим што је писао књиге, брошуре и чланке у часописима, и што су и у часописима писали о њему, Веснић је као политичар, државник и правник био присутан и у дневној штампи и осталој периодици која нема димензију науке.

Занимљива је опаска др Милете Новаковића, после смрти Веснића, у којој он потенцира разлику између Веснића као државника, мање успешног, и његове далеко веће вредности на научном и мисаоном пољу: „Као политичар, Веснић је сасвим продукт своје средине; књишки демократа, опортуниста, присталица Пашића у спољној политици, конвенционалан патриота и националиста, – све што је научио од старијих и савременика политичара у Србији. Као човек од књиге, он није производ друштва у коме је живео: марљив, истрајан, савестан читалац добрих дела и присталица савремених социјалних теорија; – он је био добар ученик својих професора на страни. У свему, Веснић је био рецептиван дух. Као такав, он је интересантан у односу према средини и времену у коме је живео за карактеристику културе нашег друштва, а не толико по својим државничким способностима и политичкој акцији.“⁶

„Својим манирима је одударао од партијског врха радикала, а поготово од широког чланства и због тога је био необичан. Иако није имао урођеног господства ни отмене лежерности, Веснић је ипак успео да се научи лепом понашању, па је после Милована Миловановића и Мише Војића био највише критикован човек у радикалној странци“, написао је један други његов савременик.⁷

⁴ Милета Новаковић, „Др Миленко Р. Веснић“, *Архив за правне и друштвене науке*, књ. V (XVII) другог кола, Београд, 1924, стр. 168. Своје погледе на Друштво народа изложио је у: Веснић, *О друштву народа*, Београд, 1920, стр. 5.

⁵ Милета Новаковић, „Др Миленко Р. Веснић“, *Архив за правне и друштвене науке*, књ. V (XVII) другог кола, Београд, 1924, стр. 167.

⁶ *Исто*, као нап. 2, стр. 827.

⁷ „Hronicus“, „Миленко Веснић“, *Будућност*, књ. II, бр. 6, Београд, 1922, стр. 828.

О политичкој култури

Миленко Веснић је 1891. године написао чланак „Наш политички буквар“ као коментар књиге Ристе Стојковића *Грађански буквар*. У том чланку изложио је своје виђење каквој политичкој култури треба да тежи тадашње српско друштво и у суштини је подржао књигу. Ово је и слика науке оног времена у Срба.

Веснић је сматрао да је могуће ускладити патриотизам са осталим човековим опредељењима, поготово идеолошким: „Али већ стога, што живим као Србин у данашњим судбоносним тренуцима, ја сматрам за своју дужност – а дужност је за мене светиња – да према својим силама одбијам од омладине све оно, што би у њену бујну и свежу младалачку крв могло унети мекотство и слабост.“⁸ Веснић сматра да Ристо Стојковић покушава да усклади своје опредељење за социјалистичке идеје са српским патриотизмом. Веснић мисли да је Стојковић у томе поприлично успео „и ма колико су га одушевљавали Черњишевски, Маркс и Сен-Симон, у њему је по законима наслеђа, и ако хоћете атавизма, било српско срце, и он је умео да свој социјализам паметно и часно помири са српском мишљу“, сматра Веснић.

Велики проблем је национално васпитавање омладине. О томе су писали многи аутори и од тога зависи будућност сваког народа. Национално васпитавање српске омладине је посебно деликатно питање, потребно је водити рачуна: „о фазама васпитања, о разним циљевима у васпитању, о национализму, о условима за национализовање, о задатку и средствима националног васпитања и о томе: ко и како да врши национално васпитавање?“⁹ Веснић сматра да је код Стојковића национално ипак идеолошког карактера, да је његов осећај припадности српству изнад интернационализма који нуди социјалистичко учење, наводи његову мисао „а треба на првом месту да будемо Срби. Ова нас је земља отхранила и одгојила, њој треба да вратимо дуг, којим нас је задужила“.

Веснић је легитимиста, он у политици признаје само легитимне одлуке борбе и поштовање законитости. У Србији сви желе реформе „и то како социјалисти и радикали, тако напредњаци и либерали“, сматра Веснић. Закони код којих је устав централни, у државама као што је Србија могу имати велику улогу, код развијенијих друштава стварност ствара законе, а код неразвијенијих закони диктирају стварност. „Сви обзир и сви интереси налажу нам данас, да се на овој основи, која је новим уставом створена, зауставимо, па да покушамо, те да на њој најозбиљније и најенергичније

⁸ Миленко Веснић, *Наш политички буквар*, Београд, 1891, стр. 4.

⁹ *Исто*, стр. 6.

порадимо на бољитку Србије и Српства. Сви грађани српски били су до јуче – нек ми се допусти мало јачи израз – револуционари; сви они данас треба да постану конзерватори; сви ми треба с новим Уставом у руци, чувајући га као наше опште добро, до последње ижице, да се свима силама упнемо, да радимо на нашем општем добру.¹⁰

У критици књиге Ристе Стојковића, Веснић излаже да су социјалисти пошли од сасвим погрешних ставова о првобитној заједници, као друштву у коме је владала наводно апсолутна једнакост и да је циљ савремене цивилизације да се врати том идеалу. Посебно критикује то што писац преузима ставове Русоа, који је увео погрешно схватање о једнакости у првобитном друштву, а социјалисти то преузели као аргументе за своју теорију и идеологију.

Веснић одаје признање Стојковићу, што је у књизи успешно обрадио теме као што су: постанак друштва и државе, економски живот савременог друштва, просвета и морал савременог друштва, политички живот савремених народа, затим о будућности људског друштва и, на крају, Србије и српства уопште.

У одељку о Србији и српству аутор види само „црне слике“. Сматра да је српство стешњено између Турске и Аустро-Угарске у опасности и да, само ако Краљевина Србија ојача, може се спасити читаво српство. Политичке неслободе и економско сиромаштво су опасност за српство, „економска и материјална независност се не могу створити лако и брзо каквом резолуцијом или Скупштинским решењем“. Запостављен је „појам општих интереса“, а „појам о отаџбини драгоценији, узвишенији и чвршћи од свију осталих“. Велико зло које је особено код Срба је „неред и изопаченост у нашем свештенству“, јер „где се свештеник преда цео политици, као што је то нажалост код нас, ту он више не вреди ни Богу ни људима“. Српство на Балкану може бити ослобођено само ако се споразумеју „две српске самосталне државе, краљевина Србија и Црна Гора“. Због тога треба највећу пажњу „да обратимо војсци и њеној спреми“, јер све остало ће бити узалудно ако за Србе не буде најважнија „војска и њена спрема“, јер тада никада неће ослободити српске земље, поготово стару Србију. Политичка подела мора бити другоразредна, Веснић наводи мисао Стојковића: „Пре свега, још једном велимо: будимо Срби, па тек онда радикали, либерали и напредњаци. Чувајмо се, да нас партијски фанатизам не заслепи толико, да – и нехотично – постајемо издајнице свог народа“.¹¹

Код Срба постоји несклад између права и дужности, сви виде права а мало ко дужности: „У самој Србији, у овој нашој збијеној и поткошеној

¹⁰ Исто, стр. 8–9.

¹¹ Исто, стр. 19.

отаџбини која је само један део српства, ми ћемо најбоље и најкорисније помоћи напретку и општој српској ствари, ако савесно будемо вршили све своје грађанске дужности“.¹² Само онај који извршава дужност има право да тражи да се поштују и његова права. Интерес српства лежи у „реду и благостању општине, округа, отаџбине и српства. Кад је овима добро, онда мора бити добро и појединцу“. Само тако ће Срби постати део хришћанства и европске цивилизације, наводи се мисао Живана Живановића о васпитању омладине. „Ми треба да научимо омладину, да буде само Србин – и ништа више. А Срби као такви нису били никад непријатељи цивилизације, нису били никад варвари. И кад је добар Србин, он није тиме ни лош сусед ни лош Европљанин. У нашој је народној историји веома крупним словима исписано право грађанства српског народа у Европи. На данашњем је колену, да то право још боље утврди или да га оствари онде, где су га туђи интереси у питање довели.“¹³

Многи су аутора оптуживали да је напустио социјалистичку идеологију и да се приклонио Радикалној странци. Стојковић је ипак сматрао да су се у Србији у другој половини XIX века одвијали такви процеси да је у Радикалној странци „оличен народ српски“ и да он у много чему ту странку подржава, јер оличава интересе земље и народа.

На самом крају дела Стојковић истиче да су многи у историји правилни идеални нацрт друштва и државе (Платон, Томас Мор, Сен-Симон, Русо, Кант и други), али да су сви они носили обележје „духа времена и прилика“ доба у којем су живели и у којем су истакли своје предлоге и претендовали да створе „друштвено-политичка јеванђеља за цео свет“. Стојковић, по Веснићу, пише само за Србију и српство и претендује да његов *Грађански буквар* упозна што више Срба, да га упознају сви они Срби који знају читати и писати.

О подели Турске и ослобођењу балканских народа

У време док је био професор на Правном факултету Веснић се посветио и прикупљању дипломатске грађе за историју Балканског полуострва. У његовом фокусу се нашао и предлог кардинала Алберонија о подели Турске као пример погледа са Запада. Веснић каже да предлози о подели европске Турске потичу још од доба крсташких ратова. Предлог кардинала Алберонија је један од многобројних. Веснић истиче да се бављењем историјом Балканског полуострва уверио „како је Западној Европи у овим намерама хришћанска вера била само на језику, дакле још је главни смер био у освајању“. Западне силе нису водиле бригу о балканским хришћанским

¹² Исто.

¹³ Исто, стр. 6.

народима, они за њих често нису ни постојали, то је само била територија европске Турске коју су они хтели запосести, „испрежући их из туђег и упрежући их у свој јарам“.

Срби треба да буду поносни на своју историју на Балкану, пише Веснић и тврди да политика западних сила „не треба да баца много у бригу патриотизам Балканских народа, нарочито Срба. Ми смо први дочекали: лице у лице, прса у прса, Турке у Европи; ми смо их први почели гонити с Балканског полуострва. Колико год су пута почињали то да чине други, морали су посао напуштати и повлачити се.“¹⁴

Иако је под турским ропством остао без своје државности, народ није престао да поштује духовно, пише Веснић, имао је своје лидере, пре свега у врху свештенства, што су занемарили државници западних сила, због тога: „Ови разни предлози за поделу Турског царства с једне и природно развијање балканских народа с друге стране, показују у самој својој супротности најбоље како се живот народа не може трајно утегнути туђинским направама, и спречити за навек у његовом развијању“.¹⁵ То је доказ да Запад мало познаје и мало се интересује за балканске хришћане, то доказују сви предлози о подели Турске; „с колико предрасуда су имали да се боре наши преци из почетка овог столећа, кад су подизали ово мало крова над Србиновом главом!“ Судбина балканских народа се увек одлучивала без њих и циљ је да једни окупатори буду замењени другима.

У склопу својих научних бављења Миленко Веснић је написао запажену студију о идеји кнеза Михаила Обреновића о балканском савезу. Језгро Балкана су Србија са Црном Гором, Бугарска и Грчка. После искуства из прогонства, када се поново вратио 1860. године на власт у Србији, кнез Михаило је добро познавао балканске народе. Сматрао је да они морају сами спровести акцију свог ослобођења не уздајући се у велике силе. „Што се тиче спољне политике – колико се може о њој говорити имајући пред собом једну вазалну земљу – његов је циљ био да начини своју отаџбину средиштем реда и уједињења, да би се отргла на првом месту од турског силеренства и да начини, ако не Пиемонтом балканским, а оно бар и на првом месту Пиемонтом српским и југословенским“.¹⁶ То је било на путу идеја Илије Гарашанина. Главне силе револуције у рушењу Турске су, по Михаилу, Србија, Црна Гора и Грчка. Остале народе Балкана, кнез Михаило

¹⁴ Миленко Веснић, *Предлози за деобу Турске грађа за дипломатску историју Балканског полуострва – Предлог кардинала Алберонија*, Београд, 1898, стр. 4. Поново се вратио овом проблему 1912. и пише: *Le cardinal Alberoni pacifiste*, Paris, 1912.

¹⁵ *Исто*, стр. 5.

¹⁶ Миленко Веснић, *Кнез Михаило Обреновић и његове идеје о Балканском савезу*, Београд, стр. 25; у преводу: *Le prince Michel Obréonovitch et ses idées sur le Confédération Balcanique*, Paris, 1900.

је сматрао или сувише национално неосвешћеним или сувише под утицајем великих сила. „Кнез Михаило и његова влада хтели су цело Полуострво Балканско. После Босне, Херцеговине и Старе Србије, покрајина чисто српског елемента, где организација релативно лако беше, поче ред на Бугарску, којој Кнез Михаило поклони нарочиту пажњу.“¹⁷ Кнез Михаило је увидео многе сложене проблеме који владају у односима између балканских народа. Између њих постоје многе разлике, историјске и етничке. Тако пише: „Преговори са Грчком у циљу заједничког рада дуго су трајали и показали су велике тешкоће. Границе грчких тежњи често су се простирале и по покрајинама насељеним чисто словенским становништвом, те је, покрај свега богатства у пристаништима и лукама, желела себи утемчити Солун, који је био толико потребан словенском елементу.“¹⁸ Због тога после смрти кнеза Михаила споразум са Грцима није заживео.

И приликом сагледавања идеја кнеза Михаила о балканским интеграцијама, Веснић се експонирао као противник социјалистичких идеја. Истичући да је срамота што су после толико година од Француске револуције балкански народи још под турским ропством, напомиње: „Други (као Г. П. Агририадес) хоће да створе савез балкански, на основама социјализма⁴ а не увиђају подсмевање, коме се излажу, дајући нам доказ о нечувеном незнању, развоја социјалних и политичких идеја, као и степена развитка дотичних земаља. Социјализам и Албанија! заиста: *difficile est satiram non scribere!*”¹⁹

Због свих тих разлога идеја кнеза Михаила о балканском савезу није успела, а после атентата и његове преране смрти, то убиство је „утаманило и ову политику“.

О југословенству

Као члан Радикалне странке, поред уједињења српских земаља, Веснић је поштовао и југословенску идеју. У том духу написао је 1913. брошуру посвећену Имбру Игњатијевићу Ткалацу: „Преминуо је у Риму човек, који је у своје време био најватренији и најодлучнији поборник југословенске мисли и најпросвешћенији заточеник опште словенске заједнице.“ Идеја југословенства није својствена само код Срба, има присталица те идеје и код других јужнословенских народа. Имбро Игњатијевић Ткалац „рођен у Хрватској и од хрватских родитеља, он се целог свога живота сматрао Србином у истој мери у којој и Хрватом, и с истим жаром љубио је српски

¹⁷ Исто, стр. 29.

¹⁸ Исто, стр. 31.

¹⁹ Исто, стр. 23.

као и хрватски народ, те се с правом може сматрати за првога искреног и истинитог апостола идеје о јединству нашега племена.²⁰

На остварењу те идеје морао је као практичар да ради у рату и као државник после рата. Своја виђења поткрепљивао је искуствима европских народа. Тако је 1920. писао: „Најглавнији спор који се води данас између наших странака у Уставотворној Скупштини, има свој извор у сукобу погледа и тежња о томе: како да се уреди наша Краљевина, да ли на јединственој или на савезној, одн. федеративној подлози? Сва остала разилажења су тек споредне природе и циљ им је, да послуже само као средства за постигнуће овог главног циља. Ово нарочито важи за тактику опозиције у данашњем Народном Представништву.²¹ Моје гледиште у овом питању било је одређено још пре нашег стварног ослобођења и уједињења, и ја сам га јавно исказивао: било у чланцима и изјавама под својим потписом, било у јавним предавањима и говорима, било најпосле у изјавама пред савезничким државницима и дипломатама. Ја сам увек тврдио, па од тога не одступам ни данас, да су Словенци, Срби и Хрвати један те исти народ, који су разделили наши непријатељи и петовековно ропство над њиховим јармом, и да ћемо се ми сви ујединити у једну јединствену државу, чим будемо у стању ослободити се тога туђинског господарства. То своје уверење ја нисам заснивао само на својим проучавањима прошлости ова три наша племена од кад се за њих зна у повесници људској, него и на властитом личном посматрању, јер сам за млађих година својих пропутовао све наше крајеве, и још тада сам се уверио, да су Срби, Хрвати и Словенци пре један народ него Пијемонтези и Тосканци, Млечани и Сардинци; они су то пре него Тиролци и Саксонци, Пруси и Баварци, пре него Бургоњци и Провансалци, Норманци и становници на обалама Роне, да већ о другим поређењима не говорим.

С друге стране ја сам увек сматрао, па сматрам и данас, да наше ослобођење има свој разлог само тако, ако се ми ујединимо у чврсту, нераздељиву и јаку државу, која ће моћи, одмах с почетка бити озбиљан чинилац у Европи, будући у исто време у стању да се унутра развија успешно у свима правцима и на свим пољима људске, како материјалне тако и умне делатности. За прву задаћу потребна је јака војска, јака привреда и јака дипломација, при чему јачина дипломације зависи готово математички од војне снаге, док је за другу задаћу потребна физичка, финансијска и економска сарадња свих делова наше државе, како на просветном и привредном, тако и на саобраћајном и на трговинском пољу.

²⁰ Миленко Веснић, „Имбро Игњатијевић Ткалац“, *Први помен*, Београд, 1913, стр. 2.

²¹ За савремени поглед на ову тему видети: Мирјана Стефановски, *Идеја хрватског државног права и стварање Југославије*, Београд, 1995.

Ја нисам затварао очи пред тежњама покрајинским и племенским, које су још у току рата имале својих представника као и раније, јер сам и из искуства у јавном животу Србије и самог Српског Народа знао за самоуправне тежње, чак и до крајности. Али сам се надао и веровао сам, да ће ум наших јавних радника, удружен са здравом свешћу нашег народа надвладати, и да ће на крају победити идеја јединства. Ја то верујем и данас, под једном само погодбом, да се зна хтети.

Ово што посматрамо данас у нашој младој Краљевини, није ништа ново у својој врсти. Немачко уједињење је пролазило кроз сличне тешкоће, са којима се борило столећима, француско, шпанско и т. д. исто тако. За нас је у овом тренутку међутим од највећег интереса, с каквим тешкоћама је имало да се бори уједињење Италије. Као што ће се одмах видети, год. 1848. општа струја није била за јединство већ за федерацију: Млечи су обновили републику Св. Марка, а у Милану су радикали агитовали против уједињења с Пијемонтом и свађали су се око престонице. Тако су исто год. 1849. републиканци хтели искористити аустријску победу против Пијемонта. Европске силе, па с њима и Наполеон III претпостављали су савезну уједињену Италију. Једина је Енглеска била за њено потпуно уједињење.²² При томе је посебно имао на уму радове које је дао Никола Томазео. Али, проблеми организације Краљевине СХС су специфичнији и битно другачији, што и сам закључује: „Још једном се утврђује помоћу ових (Томазових – Б. Н.) исписа, упоређених са оним што ми преживљујемо данас, стара изрека, да се повесница понавља. Зар се заиста не налазе већ у изнетим редовима разлози које г. г. Радић, Бертић, извесне присталице Народног Клуба и Словеначке Пучке Странке, износе данас против нашег народног јединства?

Утеха је међутим за мене и за оне који мисле о овом питању као и ја, што је поред свих тих, уважења достојних али ипак ситних тежња, логика развоја победила, те је како у Немачкој и у Шпанији, тако и у Француској и у Италији, довела до уједињења, и што се ово свуда показало не само као државотворни чинилац него у исто време и као најбоља одбрана од свих, како унутрашњих тако и спољних опасности.²³

Сличан је чланак у коме говори о политичком искуству и раду Камила Кавура. Кавуро је за њега узор, јер је остварио свој политички циљ. Али опет, то је било под другим околностима, различитим од југословенских, иако географски блиским. Миленко Веснић пише: „Једна од најкарактеристичнијих чињеница Старога Века, налази се у неподобности старе Јеладе да се уједини. Она у томе није успела ни под македонским утицајем. Ова чињеница не допушта никакву сумњу о улози, коју племена морају

²² Миленко Веснић, „Неколика наша основна питања. Јединство или савез“, *Нови живот*, књ. 3, Београд, 1920, стр. 353–354.

²³ *Исто*, стр. 358.

уступити усредсређивању, да би се образовала у народ. И ако је у многим другом погледу била напреднија од Рима, стара Грчка је убрзо пропала, за то што ово није схватила (...) Сасвим другојаче је гледао Рим на ово питање, па су, као што је сваком знано, други били и плодови тога другојачег схватања. Европски Средњи Век даје нам у овом погледу два речита примера, које је врло лако поредити: Француска је пошла од својих првих дана средоточним путем свога унутрашњег уређења; у Немачкој је кроз столећа превлађивало средобожни правац као и у Италији. За то смо у Француској могли имати најпре јаку народну државу, док су се у Германији крвили племена и династије, а и у Италији. За то је Француска прва развила своју књижевност и постала колевком политичких слобода у Европи, пошто је била у стању извршити своју велику револуцију, докле је у Немачкој и Италији још кроз дуги низ година у XIX столећу преовлађивало шаренило како у јавном духу и општој просвећености тако и у државној управи, те су само песници могли писати и сањати о јединству ових народа и земаља. Жирондинци у Великој Револуцији и Комуни год. 1871. захтевали су за Француску савезну владавину. Пишући о овом захтеву париске Комуне, Мацини је изјавио да се на тај начин ‚уништио сваки (државни) ауторитет, и да би то у ствари било апсолутно порицање народнога бића‘. Трећа Република је утврдила јединствену државу, остајући у том верна предањима свога народа, а међу поборницима овога система видимо у првом реду људе као што су Луј Блан и Роајс Колар. За последњих сто година мисао о јединственој држави напредовала је како у Немачкој и Италији (где је потпуно и остварена) тако и у Уједињеним Америчким Државама и у Швајцарској. Свих осамнаест промена, кроз читаво столеће, у основним законима Швајцарске имале су за сврху поступно напуштање покрајинске и приближавање јединственој владавини.

Прератна Србија била је потпуно средоточна (централизована – Б. Н.) држава, и ако су и под Карађорђејем и под Милошем поједине војводе настојавале, да се она уреди на савезној подлози, наш народ је по нагону за самоодржање био противан и великим покрајинама, које је била унела у свој програм Напредна Странка од 1880. Ово треба да имају на уму она наша браћа из Хрватске и Славоније, која погрешно мисле и тврде, да је наше гледиште у питању о унутрашњој управној подели наше државе основано на жељи за некаквом Србијином ‚хегемонијом‘ над осталим нашим покрајинама, и који олако затварају очи пред чињеницом, да ми меримо истом мером свима нашим племенима, да ако је до деобе, делимо подједнако у областима како Словенце и Хрвате, тако и Србе, при чему не правимо никаквих разлика између појединих наших племена, нити имамо основа правити их, јер са много више разлога него италијански песник (Ђовани Прати) сви ми можемо узвикнути, како они с Триглава и Велебита, тако и они с Косова, Дурмитора и Вршачких планина:

„Сви смо синови исте земље
Иста крв тече у жилама нашим!“

Није ли Бранково Коло изразило у осталом исту мисао за сва три племена нашега народа? И ко од нас, поред тога заборавља, да су Љубљана и Загреб били прекјуче и јуче носиоци исте мисли и огњишта истога жара, који већ тако дуго загрева Београд, а да им је свима претходио Дубровник?“²⁴

У прилог својим закључцима поново се враћа Кавуру: „Ово његово гледиште види се још јасније из говора једнога од његових најпреданијих сарадника, министра унутрашњих послова, Фарине, „у саображењу јакога државнога јединства, са здравим развојем живота у областима“. Ни у једном правцу не треба ићи у крајност.... Не хотећи препирати се с повесницом ни с управном поделом, какву су утврдиле туђинске владавине, он изјављује да жели да се новом управном поделом води рачуна о природним средиштима италијанског живота; да се ова, где устреба, успоставе, али да се при томе не придржава безусловно старе управне поделе. Упоредо с границама одн. с пространошћу области треба утврдити и њихову надлежност.“ Па онда наставља: „Други и још озбиљнији разлог не допушта, да се великим областима даје изборно представништво. Велике покрајинске скупштине, са широком надлежношћу у пословима великих покрајина, у градовима који су били престонице или средиште држава, представљале би слику правих парламената; споразуми између више оваквих скупштина и тежња за превлашћу, која је у природи свих већих представничких организама, могла би слабити углед државе, служити у исто време на уштрб слободе у доношењу одлука, које спадају искључиво у надлежност државнога законодавног тела. Покрајински интереси, прохтеви, утакмице и предрасуде своде се у Народном Представништву на своју природну меру контролишући се узајамно; у већим покрајинским скупштинама, на против, ови би се интереси натицали и у озбиљним тренуцима могли би постати опасним за највиши ауторитет државе и за њену снагу.“²⁵

Као један од људи који су утицали на стварање Југославије током рата 1914–1918. године, Веснић је био свестан да ће око њене организације и функционисања бити проблема. Због тога је писао: „Кад ови редови угледају света, биће, вероватно, већ решено питање о нашим границама, – решено бар за извесно време. Али већ и пре решења тога, тако рећи претходног и првог питања, наше јавно мњење истиче на дневни ред проблеме најразноврсније природе и различитога значаја. То је сасвим природно и на своме месту и добро је, што ће извесна питања моћи да се проуче за времена, те да се не морају решавати на брзу руку, и што но реч, пребијати преко колена. Таквих

²⁴ Миленко Веснић, „Неколика наша основна питања – уједињена или савезна држава“, *Нови живот*, књига V, Београд, 1991, стр. 130–131.

²⁵ *Исто*, стр. 135–136.

питања је врло много. Значај њихов проистиче нарочито из сложености самог нашег новог положаја, како у политичком и нравственом, тако и у верском, друштвеном и економском погледу, да већ и не говорим о утицају који ће неминовно вршити на цео развој нашег новог заједничког живота наша, у најмању руку, четворострука прошлост.“

„Сваки јавни радник дужан је, по свестраном размишљању, изнети своје гледиште на ова питања, те на тај начин допринети њиховом што опширнијем претресању и што успешнијем решењу. Овај приуротворни рад је користан већ и по самом томе, што изазивље друге на размишљање и сарадњу, чак и онда кад појединац стоји усамљен са својим гледиштем. Вођен тим мислима и ја бих хтео да на овом месту изнесем поступно своје скромно али искрено мишљење, бар о неколико тих главнијих питања. То ћу учинити, разуме се, у кратким потезима, трудећи се нарочито да будем што јаснији, те према томе избегавајући тежи научни метод.“²⁶

Питање језика и писма у новој држави

Питање језика биће врло замршено питање за организацију југословенске државе, зато у одељку „Наше слово“ Веснић каже: „Од многобројних питања, којима се живо бави наш троимени но једнокрвни народ у ове дане, ја ћу се на првом месту позабавити питањем о нашем слову или о нашој азбуци, – не само стога што оно већ по себи долази међу најважнија (и ако не међу најпрешнија), већ нарочито за то, што његово правилно схватање и успешно решење може срећно утицати и на расправу других исто тако важних питања.

За време свога кратког бављења у Дубровнику, у Сарајеву, у Београду и у Суботици, имао сам прилике запазити, да извесни, важни наши кругови полажу много на што скорије решење овог питања. Не могу рећи, међутим да сам у тим разговорима наишао и на основане разлоге за то хитање. Питање је међутим истакнуто и у штампи, и оно очекује своје решење. Да би ово последње могло бити што основаније и што корисније за нашу општу народну ствар, потребно је одговорити најпре на једно друго, претходно питање, а то је: хоће ли Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца да продужи своју славенску културу, којој дугује и за свој досадашњи опстанак својих племена и за данашње уједињење? или: сматрају ли њене умне и политичке вође, да она има да напусти тај пут, и да без резерве пође за Западом? Кад се на ово питање буде имао јасан и одређен одговор, онда је остало врло лако решити.

Ако бих ја имао да ово питање решавам, онда бих, по најбољој савести својој, био мишљења да га ваља одложити за двадесет и пет година,

²⁶ М. Веснић, „Неколика наша основна питања“, *Нови живот*, књ. I, Београд, 1920, стр. 65.

учећи децу већ од данас да пишу и читају оба слова, и ћирилицу и латиницу, што ни мало није тешко. Дође ли се ипак на то, да се за цео наш народ усвоји једно слово, онда ја нисам, нити могу бити у двоумици ни за тренут: на тај случај наше слово може бити само ћирилица. За овакво моје становиште моји су разлози врло прости и свакоме приступачни. Ево их:

1. Ћирилица је створена једино и искључиво за Славене. Она је по превасходству славенско слово већ више од десет столећа. Захваљујући Вуковој реформи, она је најсавршенија фонетичка азбука. Две трећине (ако не и три четвртине) Славена пишу ћирилицом, и ако бисмо ми ову данас напустили, ми бисмо представљали грану која би се отцепила од свога стабла, с опасношћу да њено калемљење на друго дрво не успе, или у најмању руку да не успе онако како бисмо ми то желели.

2. Славенска племена с нашим словом очувала су најбоље своје етничке особине. Она су кроз столећа била у исто време свежи извор, са кога су се запајала и крепила наша браћа с туђим словом.

3. Латиница је за нас туђе слово, те су сви словенски народи, који су се њиме служили (и који се њиме данас служе), били принуђени да га дотерују за свој изговор, и сви га ни данас не изговарају подједнако. Према географском положају наше Краљевине, она би нас приближавала Италијанима, Мађарима, Немцима, Румунима, а одвајала би нас од Бугара и Руса.

4. За то што је била славенско слово, ћирилица је у прошлости доприносила не само нашем народном одржавању него и јачању, док су делови нашег народа којима је наметана латиница, губили стопу по стопу свога народнога земљишта, те се на једној страни понемчавали, док су се на другој помађаривали или поиталијањивали. Прођите у памети кроз столећа наше прошлости и прегледајте на карти плимину Славена с нашим, и њихову осекуну с латинским словом.

5. Наши најопаснији непријатељи дали су нам у осталом најпоузданији пут у овом питању. До последњег часа они су прогонили ћирилицу, ничега другог ради, већ једино због њеног народног обележја. Није ли та чињеница сама за себе најречитији и најсветлији наук за све нас у овом питању?!

6. Најпосле, нико озбиљан не може тврдити да је ћирилица сметала оном делу нашег народа који се њоме увек служио, да се користи свима плодовима западне цивилизације, у колико су му они били потребни. Везе с демократским западом су биле до данас јаче код наших јавних радника с нашим него с латинским словом.

Ако дакле имамо бирати, онда сви разлози говоре за то, да за заједничко узмемо, одн. задржимо, наше слово.²⁷

²⁷ Исто, стр. 66–67.

О облику владавине

Облик владавине југословенских народа биће тешко ускладити због три самостална народа у држави, различитог историјског развоја, нивоа развијености привреде и привредних интереса, културе, менталитета и слично: „Још док смо били у јаку рата, нарочито од тренутка кад се ратна срећа почела озбиљније и поузданије осмешкивати на нас, те кад смо с више вере погледали у остварење нашег народног идеала, у наше уједињење, почели су се јављати код нас писци о облику наше будуће владавине. Први међу њима били су наши младићи који су се школовали у Швајцарској и Француској, и који су се користили приликом критиковања Крфскога Споразума, да даду маха својим републиканским тежњама. У њиховим годинама ми смо сви били мање или више републиканци, те нас ни тај њихов покрет није изненадио. За тим су дошли, готово логично, наши сународници, који живе у доста великом броју широм Уједињених Држава Северне Америке. Њихов покрет се може разумети само до половине: ако су као избеглице испод немачког и мађарског јарма нашли слободнији и срећнији живот у великој америчкој републици, из тог се не може закључити да ће тај облик владавине бити најподеснији и за нашу нову државу. Нису ли у осталом њихова браћа, која су у исто време кад су они пошли у Америку, прешла у Србију, била толико исто, ако не и срећнија од њих? Али и овај покрет, уколико је основан, може се објашњавати, бар донекле, и опортунистичким побудама, донекле можда и оправданом жељом, да се за наше народно уједињење задобију симпатије републиканске Америке. Независно и одвојено од једних и других, али из јасно провидних побуда, овај облик владавине препоручују краљ Никола и г. Стјепан Радић са својим сарадницима! Најпосле, у нашем Привременом народном представништву издвојила се из досадашњих нова Републиканска странка, која је питање о облику владавине код нас изнела такорећи службено на претресање, која има већ свој орган у нашој јавности, и на чије чело су стали озбиљни политичари, од којих су поједини били у Србији министри, па и председници министарства, људи у чију се честитост и у искреност убеђења не може и не сме сумњати. Како с тога, а нарочито и с разлога, што је питање нашег основног државног уређења већ и по себи на дневном реду, држим да неће бити на одмет, да и ја о њему изнесем овде своје лично гледиште, бар у најкраћим потезима.“²⁸

Миленко Веснић је писао да нема савршеног облика владавине. То доказује поређење искуство југословенских народа током новије историје: „По моме најдубљем уверењу савршен облик владавине још није пронађен. Али ја идем још и даље: таквог облика владавине, који би био подједнако

²⁸ Исто, стр. 193–194.

добар за сва времена, за сва поднебља, за све народе и вере, нити има нити може бити, као што подједнако добри не могу бити за све народе ни други закони: имовински, трговачки, казнени итд. још једном, у друштвеним наукама као ни у друштвеном уређењу; не може бити апстрактнога закона; друштва одн. државе су живи организми, који се развијају по посебним законима, подложним најразноврснијим утицајима. Ни најсавршенији закон није (нити може бити) подједнако подесан за два, а камоли за више народа. У датом тренутку и код датога народа биће подесан један облик владавине, који му неће годити под другим приликама. Као и све остало, облик владавине је добар само у толико, у колико одговара савременом духу и карактеру дотичног народа, као и циљу који овај има пред очима у својој уређеној држави. Према томе ни ја се овде не бавим теоретским питањем о најбољем облику владавине, већ практичним: који је облик најподеснији за државу Срба, Хрвата и Словенаца данас и за извесно време, рецимо за пола столећа.

Да би одговорио на то одређено питање, ја ћу најпре утврдити ове, бар за мене неоспорне чињенице:

1. цео дух нашега народа је у основу демократски. Демократско, одн. народно је схватање наше државне управе код свих делова нашег троименог народа. Од најстаријих сачуваних записа и предања па до данас, код сва три наша племена, живело се и управљало се демократски, докле год је било самосталног, народног живота. Све установе феудалног и милитарног духа, које сретате код Срба, Хрвата и Словенаца, трећега су порекла.

2. Све српске, хрватске и словеначке династије народног су порекла. Своје државне поглаваре народ је подизао на те положаје по демократском духу, као што је на сличан положај подизан старешина породице или задруге. Првобитни владари код Срба били су жупани, тј. поглавари жупа, које је на тај положај истицала њихова околина. Природним одабирањем из њих су се развијали владоци, утврђујући се поступно у истој породици одн. династији. Демократско порекло наших владалаца огледа се највидније у церемонијалу којим је увођен у дужност словеначки војвода, о коме је знао већ Енеј Силвије, будући велики папа Пије II, а о ком говори с великом пажњом Жан Боден у овом класичном делу: 'Шест књига о Републици'. Сва управа наших владалаца Средњега Века је демократска, и све законодавство наше из тих времена носи то обележје. Монархијски облик владавине није сметао нашем народу да суделује у свим одлукама својих владалаца, ишле ове на доношење закона, на одлучивање о рату и миру, на подизање задужбина итд.

3. Све три наше династије новог времена такође су народног порекла. Тога порекла су црногорски Петровићи као и ужичко-руднички Обреновићи одн. Теодоровићи. Али то народно обележје носи у најизразитијој

мери династија Карађорђевића, и то не само по пореклу свога оснивача, кога је један француски повесничар већ 1825 с разлогом назвао, српским Вашингтоном, него и по свима предањима о животу њених представника. Кнез Александар (1842–1858) био је наш најдемократичнији владалац у XIX столећу, а демократизам Краља Петра био је познат широм нашег народа, још пре него се попео на српски престо једнодушном народном вољом, што је потврдила својим одушевљењем и југословенска омладина, приликом његовог пролаза кроз Беч. За све време своје владавине он је био узор демократског владача, и баш тиме је допринео, у великој мери, делу нашег ослобођења и уједињења. За ово последње, дакле, ми имамо да захвалимо нашој народној владавини, тј. демократској монархији. Мислим да ми се разложно неће моћи замерити ако овде додам, да је до овога часа и Краљевић Намесник остао веран овом духу и овим предањима, и то не само у пажњи према парламентарним тежњама нашега народа, већ у целом свом животу, нарочито у својим односима према војницима, и то како на бојном пољу тако и у обичном шаторском им животу.

4. Наш народ се кроз столећа дизао често против тиранске владавине својих угњетача. Али ни хрватски и словеначки сељаци после побуне од 1573, ни српски сељаци у Банату у сличној прилици, ни устаници против турског јарма, нису помишљали на оснивање републике, већ су први изабрали Матију Гупца, други Јована Црног, последњи Карађорђа и Милоша за своје владаче. Ово исто може се рећи и за многобројне побуне у Србији у току XIX столећа, као и за догађаје из 1848. Ни Срби у Јужној Угарској ни Хрвати нису тада тражили републику већ војводу и бана. Зашто? Просто зато, што тај облик владавине одговара духу и схватању нашег народа. И нека нам се не истиче овде да то долази од тога што наш народ у та времена није био довољно политички развијен, јер одговор на тај приговор даје Швајцарска, чији брђани нису јамачно били уљуђенији и просвећенији крајем XIII од наших XVI, XVII и XIX столећа.

5. Ново стање, створено светским ратом и огромним жртвама нашег народа, захтева за своје учвршћивање облик владавине који ће нас све спајати. Гарибалди, Мацини и њихови сарадници на делу уједињења Италије били су већином републиканци, што је и објашњиво, пошто се цело њихово деловање надахњивало узорима класичнога Рима и средњевековних италијанских република, а поред тога и тиме, што је њихов првобитни покрет био наперен против монархијског апсолутизма туђинских владара (нарочито Бурбона) у њиховој отаџбини. Па ипак су се сви одлучили за монархију са династијом Савојском, која је предано сарађивала на послу уједињења, јер су после озбиљног просуђивања дошли до уверења, да ће их монархија све већма учвршћивати у јединству, док би их република комадала. То што је важило пре шездесет година за Италију, важи још у много већој

мери данас за нашу нову државу, из разлога јасних и сваком приступачних, које је излишно овде набрајати. Још већма је то тачно с обзиром на заслуге за народно уједињење наше династије. Целокупни наш народ не би могао разумети у данашње време мењање облика владавине код нас, и то како због постигнутих огромних успеха под народном династијом, тако и због важних послова који још преостају да се доврше.

Још једном: монархија и република су добри облици владавине, као што и сламни шешир и астраханска шубара добро покривају главу. Савршенога облика владавине нема, нити ће га икада бити, пошто ће бити увек људи који ће желети „то исто само мало другојаче“... Наш народ ће у садашњости и у скорој будућности најбоље моћи развијати се и напредовати у демократској монархији. У широким слојевима његовим нема данас подлоге за републику, и то не само за то што се наш народ још није попео на ступањ развића, на коме би му тај облик владавине могао годити, већ и с тога, што он нема основа осуђивати народну монархију у толикој мери, да би желео њену замену другим обликом владавине. Гледајући у саму суштину ствари, облик владавине је у опште споредна ствар; главно је подизати грађане, свесне дужности и права, а ови ће још за дуго време бити срећнији у народној монархији него у републици.²⁹

Велики поборник српско-француског пријатељства

Миленко Веснић је био велики поборник српско-француског пријатељства. У Француској је стварао повољну слику о Србији и промовисао њене интересе али, с друге стране, у српској и југословенској јавности желео је да обележи допринос Француске и Француза.

Поводом смрти великог пријатеља српског народа Ернеста Денија, почетком 1921. године, М. Веснић је 26. јануара 1921, у београдској Саборној цркви, одржао говор у коме је истакао: „Наша захвалност нашим Савезницима је дубока, она ће бити трајна, она ће бити вечна. Ко у овим приликама сме заборавити да је велика Русија запливала у крв, и да је сву своју судбину ставила на коцку једино зато да притекне у помоћ једноме малом, истина братском, али једноме народу који је бранио једино и искључиво право своје на опстанак, слободу и правду. Ко сме заборавити жртве које су једни за другим понели велики народи на челу са владама, са владарима својим, притичући у помоћ малој и нападнутој Србији? И никоме неће бити чудновато ако у овоме тренутку ми будемо мислили на велики, на племенити француски народ.“³⁰

²⁹ Исто, стр. 196–199.

³⁰ Миленко Веснић „Ернест Дени“, *Нови живот*, књ. IV, Београд, 1921, стр. 38.

За самог Денија је истакао да је на том путу „ишао још даље“ од осталих сународника и да је био највећи пријатељ Србије: „Ернест Дени је као млади свршени студент оставио своју земљу и отишао у нама братску Чешку и одао се је изучавању Чешке прошлости ... Уз чешки народ Ернест Дени као и многи његови другови, природно и логично заволео је цео наш народ, нарочито његов српски део, јер је имао прилику да се у својим дугим проучавањима увери кроз какве смо тешке мене, кроз каква смо тешка искушења у дугоме низу, не године, не десетина, него столећа, имали да прођемо ми, и да се на томе трновитоме и тешкоме путу одржимо.“³¹

„Када смо имали да приредимо прву манифестацију после наше трагичне судбине (1915. – Б. Н.) у прилог нашега народа, онда смо се обратили Денију. На недељу дана после тога Ернест Дени је изгубио на бојноме пољу свога јединца, и ја сам се муком мучио да у оваквим тренуцима апелујем на њега. Али Ернест Дени није ни у томе тренутку мислио ни на себе, ни на своје, он је мислио на велику дужност човека, на велику дужност грађанина, на велику дужност Француза, који је у томе часу био ратни брат Србинов. И он је дошао, и он је на Сорбони одржао тада један говор који ће остати у трајној успомени свију нас, који смо имали ту срећу да га чујемо и који је мене у томе тренутку подсетио на стих нашега Ловћенског бесмртника према коме: „Иза суза бистрија је душа“.“³²

На тој свечаности Дени је рекао: „И ми најпосле, ето, назиремо ову победу и с њоме одмазду, што смо тако дуго и тако стрпљиво ишчекивали, наши војници су их ухватили и стисли у своје снажне руке, те их више неће испустити. Србија је на томе послу била с нама на јуначкој муци. С нама ће она бити и на части. Њена последња искушења дала су јој мученички венац, који јој је још недостајао: после победничке Србије, после јуначке Србије – мученичка Србија. После овога ће доћи и последња етапа која нам је унапред позната, то ће бити Србија у ликовану ... Што је крвавија жртва тим ће величанственији бити венац ... Доста често ми се дешавало последњих дана, да ме добри пријатељи ословљавају с меланхоличним осмехом: ‚Велика Србија‘ чије сте нам скоро цветање стављали у изглед, као да ће да се изгуби, на жалост, у непробојној магли и да ишчезне. Увек сам им одвраћао. ‚Не сумњајте у победу: она је ближа него што ви слутите‘.“³³

Денијево дело *Велика Србија (La Grande Serbie)*, објављено крајем 1915. на француском и чешком језику, утицало је на политичко и интелектуално јавно мњење Европе. У том делу Е. Дени је истакао: „Потребно је да нестане Хабзбуршке Аустрије, како би одахнути могла свест и савесност човечанства.“

³¹ Исто, стр. 39.

³² Исто, стр. 40.

³³ Исто, стр. 41.

Веснић као правник

Када је 1892. године покренуо часопис *Правник*, образложио је то следећим речима: а) да удруженим снагама и заједничким средствима прати развитак правне науке уопште и њену примену у практичном животу; б) да истражује особине правног живота у Срба ради научног интереса у раду бољега и правилнијега уређења законодавства у Краљевини Србији.³⁴

Први штампани радови су му били о Порти у старом српском праву (*Die Schwurgerichte im alten Serbischen Recht*, Stuttgart, 1887), о издавању сопствених поданика (јавно предавање, Београд, 1888), о крвној освети код Јужних Словена (на немачком, Stuttgart, 1889). Ваља навести још расправу о кривичној одговорности у светлу данашње науке (Београд, 1890), оцену Фојницкове теорије о казни (Берлин, 1890), јавно предавање о суђењу вештицама (Београд, 1891). Додаћемо и штампане извештаје министру просвете о II међународном конгресу за казнене заводе. Веснић се дакле у почетку свога правничког рада јавља као криминалиста, и то траје све до 1892. године, када добија Катедру међународног права на нашој Великој школи, што га упућује на међународно јавно право. И доцније се Веснић бави кривичним правом: на француском је написао расправу *Le système pénitentiaire en Serbie et les projets de sa reorganisation* (Saint Petersburg, 1893), а на немачком *Die strafrechtlich collectiv verantwortlichheit des dorfes im alten und neuen serbischen recht* (Берлин, 1895). Године 1895. је изашла његова расправа о празноверцима и злочинима. Али је од 1892. главна његова делатност посвећена међународном праву, у коме је за приступно предавање био изабрао начело народности (*Природни предмет Међународног права*, Београд, 1892).³⁵

Миленко Веснић није стигао да напише свој уџбеник, али је у превод Ривијеових *Основа Међународног права* уносио своје допуне и уносио нове изразе у оскудну српску правну терминологију. Одушевљавао се делом (*Порекло међународног права*) белгијског правника Ниса. То дело је у преводу обогатио својим радом о међународном праву код Јужних Словена у средњем веку, као што је уз претходни превод дао кратак преглед дипломатске историје.

Његови радови су привукли пажњу и страних правника који су га и лично упознавали на конгресима на које је често одлазио, тако да је убрзо постао члан Института за међународно право. Веснић је 1915. године

³⁴ Миленко Веснић, „Потреба правног листа у нас и његов задатак“, *Правни лист за правне и државне науке*, књ. 1, св. 16, Београд, 1892, стр. 4.

³⁵ Др Милета Новаковић, „Др Миленко Р. Веснић“, *Архив за правне и друштвене науке*, књига 5 (22) бр. 3, Београд, 1922, стр. 165.

постао и дописни члан Париске академије наука. Место које је у Институту париском заузимао најпре Богишић, па после њега Стојан Новаковић, дато је по смрти Новаковића Веснићу. У то време, када је Србија после победе од 1914. и катастрофе 1915. била популарна у Француској, Институт је желео да после смрти Новаковића на његово место поново дође Србин.³⁶

Током Светског рата и Париске мировне конференције своје научне радове из области правне науке ускладио је са државничким ангажовањем. Поменимо чланак о јадранском питању који је изашао 1915. у париској *Revue Hebdomadaire* (под псеудонимом Соколовић) и књижицу *Le Mirage bulgare*. Своје чланке и предавања из тог времена је Веснић сабрао и издао 1920. године у засебној књизи на француском. У тој својој пропаганди за наше народно јединство, Веснић је научном аргументацијом и објективношћу дао нарочиту јачину својој тези.³⁷

Међународно право

Веснић је написао низ дела и одржао велики број предавања из области међународног права. Тако је на једном предавању 1892. истакао да су данашње три основе међународног права:

„1. тежња да се човеку, да се појединцу, без обзира на то којој и каквој политичкој јединици припада, какве је вере и каквих политичких уверења, призна у свима државама што већа количина права“. Најважније је, истиче Веснић, да му се призна бирачко право, да се римско *Civis Romanus sum* претвори временом у *Civis humanus sum*.

„2. Тежња да се данас свима државама, без обзира на њихову величину, на њихову старост и на њихово културно стање, призна право самоопредељења.“ Веснић истиче да је право интервенције много пута злоупотребљено, где су јаче државе тако тлачиле слабе, па то право треба да се „сведе на најмању меру“.

Затим долази трећи битан елемент међународних односа: „3. тежња да државе, лица у подмету међународнога права у правом смислу те речи, од вештачких, од склопљених разним лукавствима и насиљима, постану природни организми, једном речи да се од данашњих хетерогених, разнонародних, створе хомогене, народносне – националне државе“.³⁸

³⁶ Исто, стр. 166.

³⁷ Sokolovitch, *Le problème italo-slave dans la Guerre actuelle*, Paris, 1915; *Les responsabilités de la Guerre actuelle*, Paris, 1916; P. P. de Sokolovitch - *Le mirage bulgare et la Guerre européenne*, Extrait de la „Reone d'Histoire diplomatique“, Paris, 1919; *Le problème Yougo-slave et la paix de L'Europe*, Paris, 1919; *Les aspirations nationales de la Serbie*, Paris, 1919, Edition spéciale de la paix des peuples; *La Serbie à travers La Grande guerre*, Paris, 1921.

³⁸ Миленко Веснић, *Природни подмет међународнога права (начело народности)*, Београд, 1892, стр. 2.

После анализе ситуације међународних односа у Европи и у вези са тим положаја међународног права, дотичући се најзначајнијих домаћих и страних аутора, Веснић закључује: „Је ли национална држава идеал у развоју човечанства? Је ли то најсавршенији друштвени облик на коме ће се човечанство, кад једном до њега дође, зауставити? Није.“³⁹ После националних држава није јасно шта може наступити, расне државе или конфедерација народа.

У анализи међународног права у односима међу Јужним Словенима, Веснић истиче да су они, осим Дубровника, претежно живели у монархијама. Анализира однос према Риму и Византији, церемонијал на византијском двору, спорове око права на царску титулу коју задржавају Византијци; независне српске владаоце, посебно Стевана Високог, Српски државни сабор и спољно представљање; састав дубровачке дипломатије и њен положај: поклисари, драгомани, избор и постављање дубровачких дипломата, посебно положај дипломата у Цариграду. Анализира међународне уговоре и њихове форме, њихово зајамчивање, заклетве, талаштво, залоге, затим језик дипломатије. Посебно се бави трговинским односима балканских народа, византијским трговинским уговорима, првим српским трговачким уговорима, повлашћеним положајем града Дубровника. Анализира и пограничне спорове: владоца као заповедника војске, племенски карактер војске, народну и најамничку војску, мегдане и ратна правила, свирепости рата, статус ратних заробљеника и начин њиховог откупљивања.

„Ступањ напретка једне државе мери се не само по томе колико је у њој развијена трговина и како се у датој епохи гледа на њене носиоце, већ нарочито према томе колико је она успела да из узане чауре изађе и развије се на широком пољу међународне трговине, која собом носи читаву поворку међународно-правних установа и одредаба.“⁴⁰

Међународни односи су се одвијали на подручју са више различитих дијалеката. „Језик је старе српске дипломатије био разнолик, он је био српски са појединим српским земљама, које су се поред главне држале независно, с Бугарском и с Дубровником који је такође увек српски писао српским владарима. Он је био латински у преписци са папом и западним државама иако, нарочито са Млещима, има и италијанских писаних уговора, особито из познијих времена. Преписка са византијским владарима вођена је на грчком језику“,⁴¹ писао је Веснић.

Веснић је имао удела у оснивању Друштва народа. По њему, Друштво народа је израз „жеља и тежња човечанства да од горега, несавршенијег иде бољем и савршенијем“. Оно је израз универзалног међународног

³⁹ Исто, стр. 27.

⁴⁰ Миленко Веснић, *Међународно право у односима Јужних Словена*, Београд, 1895, стр. 36.

⁴¹ Исто, стр. 34.

права, то јест оног права које се намеће читавом човечанству. Истиче да је био члан редакције за израду статута Друштва народа. Нацрт статута је дат на увид владама држава чланица Друштва народа, и њихове примедбе и напомене су уважене. Ипак напомиње да су принципи оних држава које су биле победнице у рату више уважени, мада би по њему било боље „да је уговор о миру израђен и закључен између ратних страна, па да се ова велика замисао претресала и утврдила заједничким споразумним радом свих народа, без обзира који је у овом рату био изазван а ко изазвани, ко победилац а ко побеђени“.⁴² Битна је институција међународног изборног суда „који има да буде један од првих чинилаца мирнога међународнога живота“. Као прилог својој брошури (предавање у клубу београдских радикала, 1920. године) доноси документ „Први део – основни закон Друштва народа“ у 26 чланова. Ту се износе права основних институција Друштва народа: Скупштине, Савета и Секретаријата. Интересантан је члан 11, чији део гласи: „изрично се изјављује да сваки рат или претња ратом, било да непосредно погађа или не, једнога од чланова Друштва, интересује целокупно Друштво и да је ово дужно да предузме такве мере које би успешно сачувале мир Народа. У оваквом случају Главни Секретар, на захтев ма ког члана Друштва, одмах сазива Савет.“⁴³ Из таквих чланова произилазе све негативне и позитивне одредбе међународног права и међународних односа.

Криминалистика и кривично право

У раној фази свог правничког деловања Веснић се занимао за криминалну антропологију. Основно питање криминалне антропологије је то да ли има или нема урођених злочинаца. На конгресу за криминалну антропологију расправљало се питање „има ли анатомских особина својствених злочинцима? Виђају ли се на злочинцима особити анатомски знаци, и како ове треба тумачити?“ На једној страни су присталице а на другој противници Ломбозове теорије. Већина је сматрала да је истина негде на средини и да треба да се нађе компромис између ове две теорије, стога се злочини могу поделити на:

„1) Чудновати злочини, тј. такви који су били необјашњиви код здравог и природно створеног човека, дакле злочини које би починили душевно болесни, епилептичари, идиоти, болесници у врућици или анатомске наказе.

2) Злочини извршени под упливом каквог тренутног, добро окарактерисаног наступа (гнева, пијанства, страха, суревњивости, итд.) који се

⁴² Миленко Веснић, *О Друштву народа*, Београд, 1920, стр. 17.

⁴³ *Исто*, стр. 31.

може појавити код сваког појединца, но који је ипак својствен извесним особама.

3) Злочини извршени хладнокрвно, и то било да су ови уобичајени и да су у неку руку постали занатом дотичних лица, било случајно, под утицајем хрђавих друштвених околности и мотива, моћних да на сваког подједнако упливишу.⁴⁴

Веснић сматра да злочин не може бити само санкционисан већ и кажњаван. Због тога „дужност и задатак казних завода ће постати још тежи, јер ће на њих пасти проучавање злочинаца, па и према томе и одређивање згодног тренутка за отпуст.“⁴⁵

Казнени заводи не смеју бити искључиво репресивне установе. Веснић је писао о међународном искуству са казним заводима и учествовао у раду међународних конференција о казним заводима. Казнени заводи имају „велики и јако племенит задатак“, сматра Веснић, „они треба да праведно и одсудно изврше казну коју су судови изrekli над осуђеницима. Они треба да у име државе и друштва и у име њихових светијих и узвишенијих циљева поправе осуђенога, те да тако у неку руку надокнаде оно што су породица, школа, општина и држава пропустиле да раније, пре падања појединца у грех, учине“.⁴⁶ Веснић преноси искуства из Петрограда где је изнео реферат на међународном конгресу 1890. године.

Веснић се кривичном одговорношћу бавио шире, не само као правном категоријом. Он сматра да „правници нису пратили развитак криминалне психологије“.⁴⁷ У обимнијем делу о кривичној одговорности, прво разматра римско право, средњовековно право и њихов однос према кривичној одговорности. Злочинац је пре свега јединка. Веснић разматра код њега и физичке особине, психолошке особине, душевне болести и наслеђе у питању кривичне одговорности. Доста се критички односи према теоријама Ломброза и Ора. Злочини су разноврсни и зато „лако је појмити да се на њиховом основу још не може поставити чист злочиначки тип, како би већ неки хтели да узму“. Веснић сматра да једина особина која код злочинаца јако пада у очи, а која је, међутим, са психолошког гледишта врло важна јесте „оскудица сразмерности између повода и дела, која му следује, између потребе и средстава која се употребљавају да се она задовољи“.⁴⁸

⁴⁴ Миленко Веснић, *Други Међународни конгрес за криминалну антропологију*, Београд, 1890, стр. 14–15.

⁴⁵ *Исто*, стр. 69.

⁴⁶ „Четврти Међународни конгрес за казнене заводе“ (извештај министра правде од М. Веснића), Београд, 1890, стр. 1.

⁴⁷ Миленко Веснић, *Кривична одговорност у светлости данашње науке*, Београд, 1890, стр. 73.

⁴⁸ *Исто*, стр. 75.

Душевне болести су разноврсне. Болесна лица се „не могу узети за одговорна у оној мери за своје поступке, у којој се мери чини одговорним просечни човек“. Проблем наслеђа се своди на непосредно наслеђе и надмоћност у преношењу особина. Веснић посебну пажњу посвећује злочинцу као члану друштва и деци злочинаца и њиховом васпитању. Закључује да је основа злочина у прекорачењу слободне воље.

Веснић је уочио да је проблем празновераца у српском народу велики, и да се он наметнуо као неко обичајно право. У судару празновераца и позитивног права долази до проблема, често и злочина. „Интелектуална статистика, кад би ова могла да се изради, показала би нам да деведесетосам процената нашег народа живи у празноверицама и од њих, а једва два процента ако знају и верују.“⁴⁹ Веснић, због уплива у свакодневни живот, а самим тим и у правне норме државе, предлаже „да се празноверице нашег народа што боље и што основније проуче. Тек тада и само тада моћи ће се помишљати и на њихово сузбијање.“ Рад Веснића о празноверцима је наишао на критику: „Ми не знамо да ли да га сматрамо као научну расправу или да му придамо више популаран карактер, неприлика једна, уосталом у коју су нас радови господина Веснића већ више пута доводили.“⁵⁰

Сличан је и рад о суђењу вештицама. Веснић истиче да се у свим верским системима истиче граница „између начела добра и начела зла“. Вештице су узеле маха код европских народа у средњем веку и због тога је важно да се захвали „слободним мислиоцима свих народа, који су све своје силе па и свој живот били заложили за то да ослободе народ и друштво од сујевјерице, и да тако отму мрачњацима и себичњацима једно оружје њихових црних дела“.⁵¹

Рад о изручивању сопствених поданика јесте пионирски, он има елементе међународног права и кривичног права. Веснић се пита „да ли посвећене европске и америчке државе данас, а нарочито убудуће, треба да издају своје поданике страним судовима за дела која би они на земљишту тих држава и у кругу њихових судова починили, па би у отаџбину побегли пре, но што би се против њих у земљи свршена дела истрага повела?“⁵² После историјске анализе тог питања, Веснић истиче да се у том правном проблему меша политика и право, стога закључује да „питање о издавању сопствених поданика је ствар казног права и казног поступка и оно нема ничега заједничког са политичким правима преступниковим, а међуна-

⁴⁹ Миленко Веснић, *Празноверице и злочини*, Београд, 1894, стр. 50.

⁵⁰ Љубомир Недић, „Приказ књиге М. Веснића 'Празноверице и злочини'“, целокупна дела, књига 1, Београд, стр. 364.

⁵¹ Миленко Веснић, *О суђењу вештицама*, Београд, 1891, стр. 29.

⁵² Миленко Веснић, *Издавање сопствених поданика*, Београд, 1888, стр. 4.

родно право има само толико посла с њим, уколико је овде дипломатски пут неизбежан“.⁵³

Важан је и Веснићев рад о општем имовинском законнику из Црне Горе чији је аутор Валтазар Богишић. Веснић анализира стање у Црној Гори пре 1888. и напомиње да је Богишићев законик успешан спој обичајног права са савременим достигнућима из те науке. Веснић анализира обим и систем законика, однос писаног према обичајном праву, важније оригиналности закона: право ближиле, спрега и супона, односе укућана и терминологију законика. Истиче да је законик „предмет студија и проучавања код свих образованих европских народа“. Затим да је Општи имовински законик такво дело које треба „да служи законодавцу у Србији и у осталим земљама словенскога југа, као углед увиђавности, оригиналности и марљивости. За сваку установу и за сваки законски члан треба проучавати нарочите прилике у Србији, и према њима стварати законе.“⁵⁴

Веснић у Србији отвара и тему генетских предиспозиција (наслеђа) за вршење кривичних дела.⁵⁵ Он истиче да се по питању наслеђа у правној науци иде из крајности у крајност, једни наслеђе узимају као пресудно, а други га потпуно негирају. Анализира више правних схватања и правних писаца о том питању (Рибу, Бихрен, Хеилел, Маро и др.) и закључује да постоје закони о наслеђу од родитеља и предака, да то могу да буду телесне или душевне особине. Нарочито је код самоубиства (суицида) приметна склоност ка наслеђу, о чему се слаже већина правних писаца, док о склоности ка злочину има различитих ставова. Веснић пише: „За нас је доста да будемо начисто о томе, да рађајући се појединац доноси са собом у свом психичком и физичком организму склоност к злочину исто онако, као што их доноси за физичке или душевне болести и за друге склоности душевнога живота.“⁵⁶

Веснић закључује: „Човек није усамљени атом, изгубљен у природи, он је прстен у предугом ланцу који се зове човечанство, а чврсто је прикован за свог суседа. Сваки од ових ланаца сноси терет целог ланца, који и њега у исто време држи. Један је рођен са злим намерама, а други са врлинама. Узрок тога не лежи у њима самима, већ у дугом низу поколења из кога су произашли.“⁵⁷

⁵³ Исто, стр. 23.

⁵⁴ Миленко Веснић, *Општи имовински законик за Књажевину Црну Гору и његова важност за науку и законодавство*, Београд, 1891, стр. 201.

⁵⁵ Миленко Веснић, „Наслеђе у питању о кривичној одговорности“, *Отаџбина*, бр. 22, Београд, 1885, стр. 617.

⁵⁶ Исто, стр. 632.

⁵⁷ Исто, стр. 634.

Савременици су ценили да Миленко Веснић није дао ниједно обимније правничко дело, ниједну већу синтезу, али да ипак његови радови имају одређену научну вредност и да из њих извире јака ерудиција. Његов ангажман у Високој школи и касније на Правном факултету Универзитета у Београду оставио је великог трага. Могло би се рећи да је он пресађивао из света пропитујући домаће прилике и навике.

Summary

Branko Nadoveza

Milenko Vesnić as a Jurist and Engaged Intellectual

Key words: *Serbia, Milenko Vesnić, Yugoslavia, politics, Parliament*

Milenko Vesnić (1862–1921) was a Serbian and Yugoslav statesman and a diplomat. He was also a prominent scholar and writer. During his long term career he occupied a post of ambassador (in Rome 1901 and Paris from 1904 to 1919), minister of Education (1893–1894) and Foreign affairs (1920) as well as of Prime minister (1920). He had accomplished his doctoral degree in Law at Munich University (1888) thus he was among the best educated elite of Radical Party. Vesnić was the founder of an academic journal *Pravnik* (The Jurist) in 1892 and professor on International law at Belgrade University since 1893. As a professor he was dedicated to apply the innovations from abroad into Serbian law practice. He translated textbooks with his comments or introductions. In addition he reviewed works of great importance in law but also in history. He also wrote studies in law of his own, as well as historical and political ones. So his personal bibliography is considerable one. As engaged intellectual he was very much concerned in promotion of civil society in his native Serbia. He criticized the relicts of the past such as prejudices, witch tells, and the crimes as their consequences. In spite his poor decent he strongly opposed a socialist ideology and its promoters. He was strict follower of legitimacy and he complied with that throughout his tenure. Vesnić shared standard political goals of his Radical party, especially in national-liberation policy, not only for the sake of party discipline, but for his conviction that small country pushed by two non friendly Great Powers has no chance for prosperity. He dedicated several studies on that issue. As a diplomat he took advantage to present his views in host countries by publishing small studies on Serbian and Yugoslav question or by giving lectures on various occasions. That was his practice especially in war time Paris, but during Paris Peace Conference as well. Vesnić was fully aware of differences among Yugoslavs who enrolled in

common state for the first time in 1918. He did his best to expose his scientific views and beliefs in good prospect. By comparing Italian, French, Spanish and German history of unification he suggested that Yugoslavs had more in common than many locals in listed countries at the time. He expressed Serbian view and what had shaped it, what historical experience endorsed it. In that way, in good fait, he wanted to decline suspicion among Yugoslav brothers and politicians in Serbian intentions.